

personeel en de consumenten. Dit relativereert de waarde van het experiment toch wel in zeer sterke mate.

De minister zei terecht in ons recente mondelinge overleg dat er geen zelfs maar voorlopige conclusies kunnen worden getrokken uit de geringe experimenteerbereidheid tot nu toe. Daarom was het toch wel wat merkwaardig dat hij dat in de memorie van antwoord in feite zelf wel deed door op te merken dat er voor een verdere verruiming tot later dan half zeven geen reden is, omdat het nu niet bepaald storm loopt om van die experimenteer mogelijkheden gebruik te maken. Het is overigens heel goed mogelijk dat dit geringe enthousiasme om aan de proeven deel te nemen ook veroorzaakt wordt, doordat deze binnen het raamwerk van het maximum van 52 openingsuren gehouden moest worden. Als er na het aannemen van dit wetsvoorstel drie openingsuren bijkomen, is het zeer wel denkbaar dat met name het grootwinkelbedrijf door een grotere participatielust wordt bevangen. Dit zal dan ongetwijfeld besmettelijk werken voor kleinere winkels, of dat nu leuk gevonden wordt of niet. Wel is het wenselijk dat gemeenten een actiever voorlichtingsbeleid voeren om alle betrokkenen van de nieuwe mogelijkheden te doordringen. Is de minister bereid om hierop bij de gemeenten aan te dringen?

Wetgeving is dikwijls het verankeren van reeds ingezette of tot stand gekomen maatschappelijke veranderingen. Soms kan wetgeving ook een stimulerende functie vervullen bij het doorbreken van bepaalde maatschappelijke patronen. De nu voorgestelde herziening van de Winkelsluitingswet van 1976 valt duidelijk in de categorie van de minimale aanpassing die eigenlijk al te kort schiet op het moment dat de wet ingaat. D66 betreurt het dat niet gekozen is voor, wat ik zou willen noemen, een stimulerende wetgeving waarbij mensen in veel ruimere mate over drempelvrees heen geholpen kunnen worden en een gewinning kan optreden aan andere gewoontes in het maatschappelijk verkeer. Kortom, wij denken aan regels die inspelen op maatschappelijke veranderingen en die veranderingen meehelpen vorm geven. De Winkelsluitingswet had een goed voorbeeld kunnen zijn, te meer daar het zich laat aanzien dat de aangehaalde

maatschappelijke ontwikkelingen zich verder zullen doorzetten. Ik doel daarbij niet alleen op de anders samengestelde huishoudens, maar vooral op het groeiend aantal mensen van buitenlandse afkomst in ons land die bij het doorbreken van de Hollandse verstarring wel eens een heel belangrijke functie zouden kunnen vervullen.

Natuurlijk zullen wij onze stem aan dit wetsontwerp niet onthouden. Geen verbetering is nog slechter dan een te geringe. Maar ook in de komende jaren zal D66 blijven pleiten voor wijziging van vastgeroeste patronen in onze maatschappij. Helaas blijft het winkelsluitingsregime daar na het aannemen van deze wet nog steeds toe behoren.

De voorzitter: Dan is nu het woord aan de heer Vermaat, die zijn maidenspeech zal houden.

De heer Vermaat (CDA): Technisch gezien heeft u ongetwijfeld helemaal gelijk, voorzitter.

Het zou helemaal niet moeilijk zijn om met een aantal verwijzingen naar het verleden de stelling te verdedigen dat er rond de materie van de Winkelsluitingswet grote discussies en hevige emoties te signaleren zijn. Dat gold niet alleen in het verleden. Dat geldt ook nu. Het zal ongetwijfeld ook in de komende jaren gelden. Dit slaat ook een beetje op de opvattingen die binnen mijn fractie leven. Er zijn zeer verklaarde voorstanders van dit ontwerp, er zijn zeer verklaarde tegenstanders en er zijn leden die hun stem zullen laten afhangen van wat er vandaag over wordt gezegd door de minister en door anderen in de Kamer. Het is ook zeer wel verklaarbaar dat de meningsverschillen zo nadrukkelijk aanwezig zijn over dit onderwerp. Ik noem drie elementen. Er zijn allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, zowel op het niveau van de feitelijke omstandigheden en levenssituaties als op het niveau van normen en waarden. Het betreft een vraagstuk waarbij iedereen belang heeft en waarover iedereen een mening heeft. Het gaat zeer zeker ook om met elkaar botsende economische en sociale belangen. Tot slot is er nog sprake van een politiek beladen voortraject met veel pogingen, die gestrand zijn, om wetgeving te brengen. Ook dit wetsontwerp is daar een vrucht van.

De heer Van den Bos gaf het al aan. Er was een patsituatie. Er was in 1986 een zeer verdeeld SER-advies. Toen heeft de minister het voor elkaar gekregen om een historisch compromis tot stand te brengen, hoe men daarover ook moge denken.

Voorzitter! De fractie van het CDA heeft zich in de eerste plaats de vraag gesteld of dit soort van wetgeving nog nodig is vandaag de dag, een tijd waarin wij spreken van de overbelaste staat. Wij denken dat wij deze vraag positief moeten beantwoorden. De CDA-fractie heeft altijd het markt- en prijsmechanisme als een zeer belangrijk en fundamenteel instrument gezien in onze moderne samenleving. Maar het moet daarbij wel gaan om een geordende markt. De markt moet ordelijk zijn. Ook deze wet is één van de instrumenten om dat tot stand te brengen. Daarom hebben wij die vraag dan ook positief beantwoord.

Er zijn naar de mening van mijn fractie enkele positieve punten in dit wetsvoorstel aan te treffen. Ik noem er vier. In de eerste plaats is er de verruiming van de mogelijkheid van avondwinkels, een punt waar de fractie van het CDA altijd voor is geweest. In de tweede plaats is er de liberalisering van de verkoop, anders dan via de winkel. Ik denk daarbij aan vormen als ambulante handel, teleshopping, postordering en dergelijke. In de derde plaats is er sprake van een inhoudelijke decentralisering, door vervanging van het preventieve toezicht van het departement van Economische Zaken door een meer repressieve vorm van toezicht. In de vierde plaats noem ik een verheldering, door een differentiatie van de oude vrijstellingsnorm van plaatselijke omstandigheden, die erg vaag was, naar een aantal meer operationele criteria, zoals daar zijn generieke locaties, specifieke gemeentelijke omstandigheden, grensplaatsen en toerisme. Overigens hebben wij wat twijfels bij de eenvormige toepasbaarheid van het vierde criterium. Toerisme is natuurlijk een relatief vaag begrip. Ik verwijs, zonder daar verder op in te gaan, daarvoor naar een langdurige discussie in de Tweede Kamer over dit punt.

Er zijn ook bezwaren die we in dit wetsvoorstel aantreffen, bezwaren die zich concentreren rond twee punten: het sluitingstijdstip, onder verhoging van de wekelijkse openingsduur met drie uur, en de

verdubbeling van het aantal generiek opengestelde zondagen. Beide bezwaren wil ik nader toelichten, en er een aantal vragen aan verbinden. In het algemeen verbindt men aan de uitbreiding van de openingstijden — de heer Van den Bos heeft dat krachtig onderstreept — factoren en ontwikkelingen als meer buitenshuis werkenden, met name als het gaat om twee buitenshuis werkende partners, betaald of onbetaald, de toename van het aantal eenoudergezinnen of alleenstaanden, en een verschuiving van de sociale en culturele leefpatronen, gezien in de "klokke-tijd", als ik het, voorzitter, zo mag uitdrukken.

Voorzitter! Het is verre van mij om dit soort tendenties te ontkennen. Natuurlijk bestaan die er, maar ik wil ze wel relativeren, omdat er ook compenserende ontwikkelingen zijn opgetreden. Er is in elk geval arbeidstijdverkorting opgetreden, zij het niet altijd per dag. De ADV is een bijzondere vorm van arbeidstijdverkorting, maar ook de totale gewerkte arbeidstijd is gemiddeld gezien verkort. Er is een toename te zien van flexibele werktijden. Verder denk ik aan een toename van deeltijdarbeid, en van de participatie van de mannelijke partner in het huishoudelijke werk. Er zijn meer koopavonden, en recentelijk zijn er avondwinkels geopend. Mijn fractie is er niet ten volle van overtuigd dat dit punt van consumentenbelang een zoveel zwaarder gewicht toekomt dan door de voorstanders van de verruiming van het sluitingstijdstip wordt gesuggereerd. In dat verband wil ik nog eens wijzen op de uitkomsten van een NIPO-enquête uit 1991, waaruit blijkt dat toch maar een betrekkelijk gering deel van de consumenten daar echt behoefte aan heeft. Dat is wat anders dan in het algemeen aan iemand de vraag te stellen of hij of zij meer keuzemogelijkheden zou willen hebben. Ik denk dat geen enkele burger daartegen is, maar uiteindelijk heeft natuurlijk alles zijn prijs. Elke vrijheid heeft zijn tegenprijs, ook tot uiting komend in een zekere kostenverhoging. De totale omzet zal niet groter worden door winkels langer open te hebben. Dit betekent in het algemeen dat in elk geval de totale arbeidskosten zullen stijgen.

Hier komt bij dat weliswaar wordt gesproken van een maatschappelijk draagvlak onder dit historisch compromis, maar het is de vraag of

dat nu echt wel zo is. De vakorganisaties hebben zich al vrij snel gedistantieerd van, of hebben zelfs niet meegedaan aan, dit compromis. We weten dat bij de organisaties van het midden- en kleinbedrijf een groot aantal leden bepaald niets moet hebben van de voorstellen, met name op dit punt, in het huidige wetsvoorstel. Dat is ook een verklaring voor het feit dat de huidige experimenten niet zo vlot verlopen. Er is een duidelijke, vrij intense afkeer te zien van ontwikkelingen op dit punt.

Als de minister deze reacties aantreft, ook die op de mogelijkheid om te gaan experimenteren op dit punt, is hij er zelf dan wel van overtuigd dat er inderdaad zo'n maatschappelijk draagvlak is? Ik zeg niet dat het er niet was, dat het er ook niet formeel is geweest, maar is het zo langzamerhand niet minder een historisch compromis, dan wel een "gedateerd-compromis" geworden? Ik noemde de experimenten al. Deze minister heeft zich in het begin zeer nadrukkelijk gekeerd tegen de mogelijkheid van experimenten in het kader van de wet inzake D-gemeenten en D-provincies, maar later heeft hij gezegd dat hij toch eigenlijk wel blij is met dit soort experimenten, omdat hij denkt dat dit gegevens zou kunnen opleveren voor een eventuele evaluatie van deze wet. Hoe zit het met de evaluatie van de experimenten? Er zijn twee vormen van evaluatie. Wij doen dat op bestuurlijk niveau en op wat sociaal-economisch niveau. Bij de evaluatie op bestuurlijk niveau zijn de gemeenten betrokken. Zijn dat losse gemeenten of gebeurt dat via de VNG? Ik heb in het mondeling overleg nadrukkelijk gesproken over de VNG en niet over het VNO. Op welke wijze is het departement van Economische Zaken bij die evaluatie betrokken? Of wordt dat overgelaten aan BiZa?

De minister heeft in het mondeling overleg gezegd dat er voor de economische evaluatie heel eenvoudige criteria zijn. Wij kijken naar de uitwerking op het niveau van de onderneming, van de consument en van de werknemers. Dat zijn in mijn perceptie geen criteria, maar hoogstens invalshoeken of aspecten. Een criterium is iets op grond waarvan je iets wel of niet goed vindt. Wil de minister helderheid verschaffen over de vraag hoe hij in de praktijk aangetroffen metingen

gaat waarderen en tot welke conclusies dat zal leiden?

Over de verdubbeling van de openstelling van de winkels op de zondagen het volgende. Zeker deze minister zal er begrip voor hebben, gezien zijn uitlatingen in de Tweede Kamer, dat daar binnen de fractie van het CDA in de Eerste Kamer bezwaren tegen bestaan. Het betreft een amendementsvoorstel van de Tweede Kamer. Dit hoeft echter helemaal niet te betekenen dat wij er hier ook voor moeten zijn. Het voorstel verdient een eigen afweging. Mijn fractie vindt de wens om wat meer recreatief te kunnen winkelen op zondagen, afgewogen tegen de wens om de zondag als een rustdag te handhaven, zeker gezien de religieuze en sociale belangen daarvan voor een grote groep van betrokkenen, ondernemers en werknemers, bepaald niet de doorslag geven. Integendeel, voor een aantal leden zal dat zonder meer betekenen dat zij zich tegen dit wetsvoorstel zullen verzetten.

In het mondeling overleg hebben wij even gesproken over de voorbereiding van een richtlijn over arbeidstijden en rusttijden. De minister heeft daarover een tekst overgelegd. Op 30 april is er een bijeenkomst geweest van de Sociale raad. Is daar nog verdere informatie uit gekomen? Ik heb in Het Financieele Dagblad van 1 mei gelezen dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft gezegd dat er op dit punt een compromis binnen handbereik is en dat het verzet van de zijde van het Verenigd Koninkrijk aan het wegebben is. Hij heeft daarbij zelfs gezegd — zo wordt hij althans in Het Financieele Dagblad geciteerd — dat over de eerbiediging van de zondagsrust valt te praten. Dat is een intrigerende zin die op verschillende manieren kan worden uitgelegd. Je kan zeggen dat het betekent dat de minister daar heel gemakkelijk over is, maar het kan ook het omgekeerde betekenen. Na deze minister daar, eventueel na contact met zijn ambtsgeenoot van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, wat meer helderheid over verschaffen?

Het zal de minister duidelijk zijn dat mijn fractie zeker niet con amore voor dit voorstel zal stemmen. Een aantal leden zal zeker tegen stemmen. Hoe groot dat aantal is, zal afhangen van de antwoorden die de minister vandaag zal geven.

Vermaat

De **voorzitter**: Het is niet de eerste keer dat u in deze Kamer sprak, maar wel als lid van de Kamer. Het heeft dus enige tijd geduurd voordat u weer kon optreden, maar het moest wel gebeuren. Zowel uw wetenschappelijke belangstelling en loopbaan, als uw politieke ervaring als lid van de Tweede Kamer en van provinciale staten van Gelderland, als uw economische oriëntatie wezen in de richting van deze Kamer. Uw economische oriëntatie betreft de sociale markteconomie, gelet op uw rede bij het tienjarig bestaan van het CDA, waarbij het streven naar — ik citeer uit een andere rede van u — "economische groei op zichzelf en met name de materiële consumptie van secundair belang wordt geacht". Dat bredere kader klonk ook bij de behandeling van dit wat beperktere wetsvoorstel door. Ik feliciteer u van harte met deze maidenspeech.

De heer **Veling** (GPV): Voorzitter! Ik feliciteer collega Vermaat met zijn maidenspeech. Je hoeft blijkbaar geen maiden te zijn om een maidenspeech te houden.

Mijnheer de voorzitter! Ik ben de minister erkentelijk voor de beantwoording van mijn schriftelijke vragen. Op meerdere punten heeft hij zijn bedoelingen verduidelijkt. Ik heb sterke aarzelingen over het wetsvoorstel. Ik mag overigens ook spreken namens de fractie van SGP en RPF. De belangrijkste reden voor mijn aarzelingen ligt in de verruiming van de mogelijkheden om winkels op zondagen open te stellen; een verruiming die via een amendement — tegen de zin van de minister — in het wetsvoorstel is opgenomen. Voordat ik daarover nog iets zeg, maak ik graag een paar opmerkingen over andere onderdelen van het wetsvoorstel.

In antwoord op een vraag mijnerzijds heeft de minister uitgelegd, op welke wijze de regeling van de winkelsluiting zijns inziens voortvloeit uit de taak van de overheid om "te zorgen voor een goed ondernemersklimaat". De redenering van de minister gaat als volgt. Een goed ondernemersklimaat vraagt in de eerste plaats om een wettelijke beperking van de totale openingsduur, want het moet kleinere bedrijven, die lange openingstijden moeilijk kunnen realiseren, mogelijk blijven, aan het economisch verkeer

deel te nemen. Dat kan ik volgen, maar een verruiming van 52 tot 55 uur is daarmee toch in strijd?

In de tweede plaats, aldus de minister, moeten de dagelijkse openingstijden aan grenzen gebonden blijven, omdat zij anders een te belangrijke plaats kunnen innemen in de concurrentiestrijd. Dat kan inderdaad lastig zijn voor ondernemers. Ik vind echter dat de minister wel erg ver gaat in het "meedenken" met de ondernemers. Zij zouden toch desgewenst zelf tot onderlinge afspraken kunnen komen? Kleinere ondernemers worden daarbij voldoende gesteund, doordat alle bedrijven aan eenzelfde — dus liever niet uitgebreide — totale openingstijd gebonden zijn. Argumenteren vanuit het belang van een goed ondernemersklimaat heeft hier zijn grens, lijkt mij.

Voorzitter! "Zorgen voor een goed ondernemersklimaat". Uit de mond van de minister van Economische zaken klinkt deze typering van een overheidstaak natuurlijk niet onlogisch. Ik denk echter dat de formulering te beperkt is. Als wij spreken over regels voor winkelsluiting, gaat het niet alleen om het ondernemersklimaat. Je kan zeggen dat de overheid de noodzakelijke voorwaarden moet scheppen voor ontplooiing van het maatschappelijke leven. Een goed ondernemersklimaat behoort daartoe, maar het gaat om meer. Ontplooiing van het maatschappelijke leven vraagt een zekere ordening. Er moet ruimte zijn voor een sociaal leven, in huiselijke kring maar ook breder. Er moet ruimte zijn, ook voor mensen die in winkels werken, om maatschappelijke activiteiten te ondernemen. Misschien ligt hier een grond voor een strikte regeling van de uiterste sluitingstijd 's avonds?

Dat de taak van de overheid niet tot het economische mag worden verengd, vindt de minister ook. Dat blijkt uit de wijze waarop hij zich in de Tweede Kamer heeft opgesteld tegenover amendementen waarmee werd beoogd, de mogelijkheden te vergroten om winkels op zondagen open te stellen. Hij was daar niet voor. Maar de Kamer besliste in meerderheid dat gemeentebesturen wel meer mogelijkheden moeten krijgen openstelling van winkels toe te staan. Ik vind dit bijzonder jammer.

Evenals toen het eerder dit jaar ging om de invoering van reclame op zondag, wordt opnieuw het reliëf dat onze week vanouds kent, een stukje

afgevlakt. Wat de zondag betreft, heb ik daartegen, zoals bekend, religieus gefundeerde bezwaren. Daar heb je het weer, verzucht Marc Chavannes, de kroniekschrijver in NRC Handelsblad, wanneer hij zoiets hoort. Een nieuwe ronde in het achterhoedegevecht van godsdienstige mensen die hun invulling van de zondag aan anderen willen opleggen. Zo'n reactie getuigt van een hardnekkig misverstand. Ik heb dat hier vaker betoogd. Chavannes gaat ervan uit dat mensen die religieuze motieven hebben voor een standpunt, een groepsbelang van geestverwanten bepleiten. Het belang van een maatschappelijke ordening waarin de zondag als rustdag geldt, strekt echter veel verder. Het gaat om de handhaving van een weekritme, van een reliëf in de ordening van de tijd. Het gaat om de handhaving van een dag waarop in principe niet noodzakelijke beroepsarbeid wordt onderbroken, zodat er maximale mogelijkheden bestaan voor rust, voor sociale contacten en, ja ook, voor kerkgang en voor bezinning. De Tilburgse staatsrechtdeskundige Sophie Christine van Bijsterveld, die Chavannes vorige week in NRC Handelsblad van repliek diende, poneerde: "De zondag is een grote, en misschien wel de grootste culturele verworvenheid van de mensheid." Sterk gezegd, maar in ieder geval zijn wij hier ver verwijderd van groepsbelangen en religieuze bevoogding.

Mijnheer de voorzitter! Vier zondagen meer waarop de winkels open mogen, is dat nu zo erg? Daar komt bij dat gemeentebesturen toch kunnen besluiten, helemaal geen gebruik van de wettelijke mogelijkheden te maken? En winkeliers blijven toch in alle gevallen vrij om hun winkels gesloten te houden? Zonder te willen dramatiseren, stel ik toch dat hier een stap in de verkeerde richting wordt gezet. En ik vraag me af of economische belangen van ondernemers en van gemeenten op kortere of langere termijn niet zo sterk zullen blijken te zijn, dat het specifieke karakter van de zondag werkelijk gevaar loopt. De woordvoerder van D66 sprak daar zojuist over en ik vind dat hij gelijk heeft, want ik vraag me ook af of het economisch verantwoord is om achter te blijven.

In een artikel waarin een lans gebroken wordt voor de bescherming van de zondag — in "Socialisme en